

SAMLAREN

*Tidskrift för
svensk litteraturhistorisk
forskning*

ÅRGÅNG 82 1961

Svenska Litteratursällskapet

UPPSALA

Almqvist & Wiksell
BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG
UPPSALA 1962

uttrycksformer för formell balans. Värld att erinra om i detta sammanhang är diskussionen om daktylernas betydelse för den stagnelianska versens stämningsskärhet eller hur Stagnelius genom sinnrikt arrangerade strofrader ger uttryck åt sin metafysiska längtan i dikten Kärleken. Och det är gripande att se hur invokationsdikten med sin anropan, sina frågor och svar får lyfta Stagnelius ur ett själsligt nödläge, ett deprimerat sinnesstillstånd fram mot nytt hopp. I analysen av sonetten Tystnaden förnimmer man hur Stagnelius genom sonettens koncentrerade form och avrundande tendens driver sin oro till behärskning och moget lugn som vänds i hopp om frälsning.

Det är också iakttagelser av det här slaget som gör att man uppfattar avhandlingen som ett pionjärverk, väl värt att få många goda efterföljare.

Britt Lobse.

ERIK SUNDSTRÖM: *Radikalism och religiositet. En studie i tidsattityd och idébakgrund i Martin Kochs diktning*. Akad. avh. Sthlm 1961.

Erik Sundströms avhandling behandlar Martin Kochs utveckling till och med romanen *Legend* (1920), med vilket verk det egentligen produktiva skedet i Kochs liv avslutades. Framställningen blir dock relativt mera kortfattad mot slutet, varför ämnet i stort kan sägas sammanfalla med det som Hans O. Granlid har behandlat i sin doktorsavhandling »Martin Koch och arbetarskildringen» (1957), där framställningen går fram till Guds vackra värld (1916). Medan Granlid liksom före honom Thorsten Jonsson i en *Verdandiskrift* i första hand tar sikte på de sociala och politiska inslagen i Kochs författarskap, har Sundström mest intresserat sig för den moraliska och religiösa problematiken. Dessutom är Sundströms perspektiv mera renodlat idéhistoriskt. I den mån författaren anför biografiskt material eller analyserar enskilda verk, sker det huvudsakligen i syfte att belysa brytningen mellan hans politiska och sociala radikalism och hans religiöst-moraliska spekulation.

Den egentliga skildringen av Kochs idéutveckling — i kronologisk ordning — ges i kapitel 2 samt kapitlen 4–8. Den vilar på ett synnerligen omfattande material, särskilt av biografisk natur. Enligt andre opponents beräkning svarar författaren själv för uppsårandet av cirka 90% av det otryckta materialet. Till detta material hör bl. a. brevväxlingarna med Martin Kochs bägge hustrur, som ger många upplysningar om hans idéer under brytningsåren 1913–14 och dessutom lämnar besked om den personliga bakgrunden till vissa verk, särskilt *Romantiska brev* (1915). Det biografiska materialet förefaller genomgående korrekt utnyttjat.

Huvudlinjen i Martin Kochs utveckling — från proletär solidaritetskänsla till en mera individualistisk och religiöst betonad inställning — har författaren i huvudsak uppfattat riktigt. Däremot finns det anledning att ställa sig tveksam till flera enskildheter i framställningen. Enligt förf:s hypotes var utgångspunkten för Kochs religiösa orientering den metodistiskt färgade hållning, som skulle ha rätt i hans barndomshem, men tanken på en sådan »metodism» är föga mer än en gissning. Det kristliga draget i *Ellen* (1911) och i *Vattendroppen* (1912) torde ha överbetonats av förf. Vid skildringen av Martin Kochs halva brytning, med det socialdemokratiska partiet vid tiden för det första världskrigets utbrott har Sundström på motsvarande sätt överdrivit religionsfientligheten inom partiet. Socialdemokratien var vid denna tid angelägen att inte stöta bort eventuella kristna väljare. Å andra sidan drev inte Koch brytningen så långt, att han t. ex. övergav sina gamla sympatier för ententen; det citat från 1916, som förf. anför i syfte att göra detta sannolikt (s. 234, nederst), är misstolkat.

Tendensen till överexponering av sammanhangen beror delvis på att förf. i väl stor utsträckning låtit sig influeras av Kochs eget synsätt. När förf. brukar begrepp som »dekadans» eller »proletärfilosofi», har han ofta okritiskt övertagit Kochs egen terminologi. Sälunda upptar han utan vidare Kochs tanke, att Nietzschestudiet skulle ha varit särskilt utmärkande för »proletärfilosoferna», och driver den så långt, att han kallar den tyske filosofen en »socialismens teoretiker» (s. 220), en uppenbar orimlighet.

Svagheter av liknande art, jämte en ofullständig referatteknik, vidlåder också den belysning av den litterära situationen vid Kochs framträdande, som presenteras i kapitel 1 och 3. I det förra kapitlet hänvisas till en rad författare, som försökt beskriva den

litterära situationen omkring 1910, men referaten är ofta mindre precisa, och framför allt saknar man ett försök till kritisk penetration av de framförda meningarna. I tredje kapitlet fästes stort avseende vid en rad polemiska utfall från Kochs sida, när det gäller att fixera hans position i förhållande till de närmast föregående litterära skedena, vilket är ägnat att ge en alltför markerad bild av Kochs självständighet i förhållande till den litterära traditionen.

Sammanfattningsvis kan sägas att Erik Sundströms avhandling först och främst har sin styrka i materialsamlingen. Författaren har dessutom fördjupat insikterna i Martin Kochs moraliska och religiösa föreställningsvärld. Även om hans tolkning på viktiga punkter lider av metodiska brister, kommer den rätt utnyttjad att bli till gagn för kommande forskning i det tidiga 1900-talets litteraturhistoria.

Gunnar Brandell.

REIDAR EKNER: *Hans Larsson om poesi. En analys av hans estetik.* Akad. avh. Sthlm 1962.

I modern svensk litteraturhistorisk forskning innebär det något mycket ovanligt, att ett författarskap, som tillhör litteraturhistorien framför allt genom sin inriktning på diktens teori, görs till föremål för en akademisk avhandling, såsom skett i Reidar Ekners studie av Hans Larssons estetik: den närmaste föregångaren torde väl vara Albert Nilsons dissertation om Guyaus estetik från 1909. Författaren konstaterar bistert i förordet, att »estetik är ett ämne som hör hemma överallt och ingenstades», och även om det fakultetsmässigt och geografiskt kan lokaliseras i landet, så är yttrandet säkert riktigt i en djupare mening. Det hör till de besvärliga gränsämnena — svåra att precisera och avgränsa men, för att ansluta till Hans Larsson, genom själva sin gränskaraktär så mycket mera spännande än många andra. Till de spänningsskapande momenten i mindre angenäm mening hör uppenbarligen, att den som vågar sig ut i gränstrakterna får vara beredd på attacker från flera håll. Det är visserligen en situation, som kan sägas vara trivial för en litteraturhistoriker, men inte desto mindre är den besvärande. Flera angränsande discipliner finner sina anspråk för litet tillgodosedda. I fråga om Ekners undersökning förefaller det väsentligt att göra de vederbörliga avdragen för denna allmänna tendens, när specialisterna formulerar så skarpa omdömen som t. ex. författarens egen försteopponent vid disputationen; å andra sidan är givetvis sådan kritik av stort värde, och det råder för mig ingen tvekan om att vederbörande pekade på flera oklarheter och motsägelser i den estetiska analysen, användningen av begreppen intuition och konstnärlig intuition utan ordentlig åtskillnad, vissa motsägande uppgifter om bildens funktion vid tänkandet m. m.

Större delen av den digra volymen (nära 400 sidor) är en analys av intuitionsbegreppet i Hans Larssons estetik. Kring detta drygt 200 sidor långa parti grupperas så tre andra kapitel, ett innehållande inledande påpekanden och två efterföljande betitlade Studie- och genombrottsåren 1880–1900 samt Den skönlitterära författaren, vilket främst behandlar Hemmabyarna. En Summary in English — klar och översiktlig ehuru knapp — och en Appendix, som innehåller en tidigare okänd, mycket intressant och informativ framställning av Hans Larsson, »Grundlinjer till intuitionens psykologi», avslutar avhandlingen. Den kommer på det sättet att sönderfalla i två avdelningar, kap. I–II resp. III–IV, som författaren också påpekar i förordet.

I det första kapitlet deklarerar författaren sin uppfattning om »enhetligheten» i Hans Larssons filosofi; i anslutning till Österling, Segerstedt och Nyman konstaterar han, att Larssons motvilja mot all systematisering icke utesluter »en stillsam men enträgen konsekvens» för att tala med Anders Österling, och en ansats till systematik finner han dessutom i de fyra verken Kants transcendentala deduktion af kategorierna (doktorsavh. 1893), Viljans frihet (1899), Gränsen mellan sensation och emotion (s. å.) och Den intellektuella åskådningens filosofi (1920). Även den observationen finns f. ö. i den föregående litteraturen, utan att det särskilt markerats: förutom hos Hans Larsson själv hos Segerstedt i SLT 1944 (s. 105 f., 110). Underavdelningen Om begrepp och definitioner presenterar allmänt en kritisk granskning av Hans Larssons strävan att komma bort från abstrakta begrepp, till vilka också måste räknas explicita definitioner. Efter författarens mening har Larsson därmed (s. 18) »bidragit att befästa de estetiska